

¹¹⁴ Там само. – С.8–9.

¹¹⁵ ГДА МО України. – Ф.Р.3773. – Оп.19823. – Спр.13. – Арк.57.

¹¹⁶ Див.: Коваль Р. Операція «Заповіт». Чекистська справа №206: Історичний нарис. – Вінниця, 2007. – 232 с.

¹¹⁷ Стегній П. Указ. праця. – С.174–175.

¹¹⁸ Див.: Капустян Г.Т. Українське село в умовах радянського політичного режиму 1920-х років: Дис. ... д-ра іст. наук. – Кременчук, 2003. – 433 с.; Стегній П. Указ. праця; Васильєв В., Віола Л. Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.). – Вінниця, 1997. – 536 с.

On the basis of the researches of contemporary Ukrainian scientists the degree of coverage of the peasant insurrectionary movement in Kyiv region in 1917–1923 is considered in this article.

І.І.Тюрменко*

НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ

Стаття присвячена дослідженню маловивчених сторінок життя і творчої діяльності української письменниці Наталени Королевої.

Кармен Альфонса Фернанда Естрелья Наталена, а по матері ще й де Кастро Лачерда Медіначеллі Фернандес де Кордова і Фідеро (таке наймення письменниці отримала після смерті матері за наполяганням материнської родини, хоча це і не відповідало іспанській традиції давати родові прізвище по батькові) – іспанська грандеса, відома в українській літературі як Наталена Королева (1888–1966 рр.), яка з 1919 р. і до кінця свого життя проживала на теренах Чехословаччини. Саме на чеській землі з початку 1920-х рр. до кінця 1930-х рр. письменниці створила переважну більшість різножанрових творів (нарис, романи, оповідання, переклади, словники, замітки, статті, казки, байки), які виходили друком у різноманітних західноукраїнських (переважно львівських), закарпатських, віденських українських друкарнях. Публікувалася Н.Королева і у чеських журналах.

Феномен її доробку полягає перш за все в екзотичності сюжетів літературних творів, чудово розвиненій історично-белетристичній інтуїції, що допомогло Н.Королеві реалізувати свій інтелектуально багатий внутрішній світ. Поєднавши в єдине ціле тонке мереживо східних почуттів із долею багатьох європейських народів (романського, греко-римського, візантійського й слов'янського), письменниці намагалася показати не лише спільність історії, а й багатство різних культур, їх тісний взаємозв'язок і взаємопроникнення.

Найпліднішими у творчому житті Н.Королевої можна вважати 1930-ті рр. Саме тоді побачили світ найвагоміші її збірки легенд «Во дні они» (1935 р.), «Інакший світ» (1936 р.); повісті «1313» (1935 р.), «Без коріння» (1936 р.), «Предок» (1937 р.), «Сон тіні» (1938 р.), «Легенди старокиївські» (1942–1943 рр.). У 1961 р. у Чикаго видано її повість «Quid est veritas?».

* Тюрменко Ірина Іванівна – д-р іст. наук, професор, в.о. завідувача кафедри історії та культурології Національного авіаційного університету (Київ).

завершену ще 1939 р. Наприкінці життя готувалася до перевидання збірка оповідань письменниці у братиславському видавництві, але Н.Королева встигла вчитати лише верстку, так і не дочекавшись самого видання. Її сповна незреалізовану літературну вдачу та відстороненість від широкого читацького загалу як в УРСР, так і в Чехословаччині можна пояснити тогочасними політичними реаліями. Панівний ідеологічний штамп відкинув на узбіччя літературного життя доробок письменниці, який не вписувався в доктрину тоталітарної системи. Тільки зараз створились умови для відкриття неповторного романтично-пригодницького світу, яким наповнювалися не лише твори Н.Королевої, а який становив сенс її життя.

У науковій, здебільшого філологічній літературі, створено значну, але далеко не вичерпну історіографічну базу. «Першовідкривачем» Н.Королевої за часів «хрущовської відлиги» став критик і літератор О.Бабишкін, який познайомився з нею в Чехословаччині. Листування, що зав'язалося між ними наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр., було видане лише на початку 1990-х рр.¹ Листи письменниці до О.Бабишкіна розставляють акценти й уточнюють деталі життя Н.Королевої, допомагаючи повніше відтворити її особистісний портрет. Творчість Н.Королевої вивчав літературознавець В.Шевчук. У 1987 р. він присвятив їй невеличкий літературно-біографічний нарис, що побачив світ лише 1990 р.² Справжнє повернення Наталени Королевої в Україну розпочалося з 1988 р. У цьому неабияка заслуга проф. О.Мишанича, який започаткував системне дослідження її літературної творчості³. Саме він відкрив неповторну індивідуально-художню манеру літературного письма Н.Королевої, що дає підстави вважати її доробок окрасою не лише української, а також і європейської літератури. До вивчення життя й творчості письменниці з 1988 р. по 2008 р. зверталися також В.Антофійчук, М.Богачевська-Хом'як, К.Буслаєва, І.Голубовська, М.Васьків, М.Ільницький, Ю.Мельнікова, І.Остащук, Я.Поліщук, І.Тюрменко, Р.Федорів, П.Ямчук та ін.

Важливу роль у визначенні напрямів досліджень про життя і творчість Наталени Королевої має бібліографічний показник, в якому: 1) систематизовано бібліографію творів письменниці та літературу про неї (літературно-критичні статті, рецензії, хронікальні матеріали тощо); 2) уміщено архівний показник вітчизняних колекцій, у якому подається інформація про характер документів і матеріалів, що стосуються письменниці⁴. Водночас слід наголосити, що, незважаючи на ґрунтовність здійсненої дослідницької праці, зазначений бібліографічний показник неодмінно доповнюватиметься тими архівними джерелами, що залишилися поза увагою укладачів розвідки, зокрема, документами Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Ідеться, власне, про листування подружжя Королевих з І.Огієнком⁵.

За часів незалежності України з'явилося п'ять дисертаційних праць із філології, в яких головна увага приділяється специфіці художнього зображення, жанровим особливостям та оригінальній тематиці літературних творів Наталени Королевої⁶. Однак при аналізі автобіографічних сюжетів її творів, усі дослідники спираються на стару джерельну базу, яка була сформована у зарубіжній історіографії на основі свідчень переважно самої літераторки, а потім – запозичена українськими дослідниками творчості Н.Королевої.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених письменниці, в її біографії ще залишаються «білі плями». Як зазначила дослідниця творчості Н.Королевої І.Голубовська, багато подій із життя Наталени просто не можна перевірити, оскільки «біографам Н.Королевої довелося б повторити її подорожі до Іспанії, Італії, Франції, Єгипту, Персії, Вірменії, Чехословаччини тощо»⁷. Але, мабуть, лише самі подорожі не дали б бажаного результату. Якщо йдеться про створення наукової біографії письменниці, то тут важливіше віднайти документи і перевірити їх відповідність уже відомим біографічним фактам. Дослідник М.Васьків також підкреслює певну тенденційність у висвітленні життєпису Н.Королевої, що виражається у використанні загальних суджень, гіпотез та взагалі суперечливих фактів. «На сьогодні ми так і не маємо детальної, а головне, достовірної біографії письменниці», – підсумував він. У М.Васьківа, зокрема, викликає багато сумнівів місце народження Н.Королевої, її взаємини з мачухою, історія одруження з перським князем Іскандером Гакгаманіш ібн Курушем із роду Ахеменідів, стосунки Н.Королевої з іспанським королем Альфонсом XII (очевидно, йдеться про Альфонса XIII, оскільки Альфонс XII правив між 1874–1885 рр., коли сама письменниця ще не народилася; ця помилка повторюється у багатьох дослідників – І.Т.). «Видається, – зазначив М.Васьків, – що маємо більше загадок і таємниць, ніж dokonаних фактів»⁸.

Отже, актуальним виявляється пошук нової документальної бази. Як показали результати наших досліджень, це – досить складна, а, головне, майже безперспективна справа. Створюється враження, що письменниця свідомо не залишила по собі «документальних слідів», орієнтуючи майбутніх дослідників її життя на той образ, який намалювала вона сама.

На цю думку настановлюють колекції документів із канадських архівосховищ та чеського архіву міста Мельника, опрацьовані авторкою. Умовно їх можна розділити на три групи. До першої відноситься листування родини Королевих (переважно Василя Королева-Старого) та Олександра Кошиця з архіву Осередку української культури й освіти (м.Вінніпег, Канада); до другої – листування Наталени Королевої і митрополита Іларіона (Івана Огієнка), що зберігається в архіві Української православної церкви в Канаді (м. Вінніпег, Канада); до третьої – недатований чеськомовний рукопис передмови Н.Королевої до повісті «Шляхами життя», який міститься в Державному окружному архіві міста Мельника (Чеська Республіка).

Вивчення архівних документів першої і другої груп здійснювалося завдяки підтримці Канадського інституту українських студій у рамках програми наукового стажування. Пошук документів у чеських архівах проводився за допомогою першого секретаря Посольства Чеської Республіки в Україні Петра Вагнера, який відправив запити до державних архівів Чехії, де гіпотетично могли б зберігатися документи, які стосуються Н.Королевої.

Чеський період життя письменниці – найбільш тривалий, плідний творчо, але, на жаль, майже недосліджений. Директор Державного окружного архіву м. Мельника Далібор Статник віднайшов у його фондах лише згаданий рукопис передмови до повісті «Шляхами життя» (в українській літературі повість вживається під ширшою назвою «Шляхами і стежками життя» і датується 1953 р.).

Залишається й досі загадкою факт появи чеськомовного рукопису передмови, водночас як сам текст повісті (або один із варіантів) зберігається у Київському відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури

ім. Т.Г.Шевченка НАНУ (крім повісті «Шляхами й стежками життя», тут знаходяться оповідання «З казок життя: Роксоляна» та «Невмируща вдача»). У Празькому літературному архіві при Музеї чеської літератури (Památník Národního písemnictví) також виявлено ненадруковані твори Н.Королевої: «Останній бог», «З казок життя: повідка», «Помпейська згадка», «Турецька неволя», «Домік Лермонтова (з моїх пестрих згадок)», «Невмируща вдача»⁹. А це додає оптимізму у справі пошуку документальних свідчень про життєдіяльність Н.Королевої у Чехословаччині.

Однак особових документів письменниці поки що не віднайдено. Відсутні вони й у Державному окружному архіві м. Мельника (або ще невиявлені). Це видається досить дивним, оскільки з початку 1920-х рр. і до самої смерті Н.Королева не змінювала місця проживання. Після Другої світової війни вона працювала у місцевій школі, мала учнів, урешті-решт виховала чеського хлопчика-сироту Войтеха, дала йому освіту, прихисток і прийняла, як свою, його дружину Морженку. Ці події її життя мали б відбитися в офіційних документах. Мало б залишитися й листування, яке вело подружжя Королевих (особливо Королів-Старий), та підготовчі документальні матеріали до автобіографічних творів, які вона розшукувала в папській бібліотеці Ватикану, особових архівних колекціях європейської знаті, про що неодноразово згадували Н.Королева і В.Королів-Старий.

Отже, відсутність ґрунтовної джерельної бази, необхідної для об'єктивного й достовірного дослідження життя Н.Королевої і написаної нею серії літературних творів з автобіографічної белетристики, висувають на порядок денний необхідність пошуку та введення в обіг нових документів і матеріалів. Першою спробою відкрити «прихований світ» життя письменниці є збірка документів «Наталена Королева. Життя і творчість у документах і матеріалах (до 120-річчя з дня народження)», яку уклала І.Тюрменко¹⁰. У ній систематизовані результати наукових пошуків, про що йшлося вище.

Опублікована колекція документів розкриває певною мірою маловідомі сторінки життя Н.Королевої, але не є інформативно вичерпною. Навпаки, фактологічний матеріал, уміщений у документах, спонукає до пошуку нових джерел та породжує нові гіпотези. Зупинимось детальніше на деяких, досі нез'ясованих, фактах життя Н.Королевої та її генеалогічного древа.

Так, за версією В.Королева-Старого, письменниця мала «кревну» спорідненість по материнській лінії з родом римського прокуратора Понтія Пілата, про що він пише у листі до О.Кошиця від 4–6 травня 1938 р.: «Наталя написала повість на актуальну й свіжу тему: «Квод ест верітас?», в якій спробувала дати біографію свого далекого родича – Понтія Пілата. Щоб не було у Вас якоїсь помилки в думанню, поясню, що слово «родича» вжив я в звичайному сенсі – як «кревняка», а не в якомусь метафоричному. Бо ж написавши «Предка» й розшукуючи архівні дані про рід Лячерда Медина Челі, наскочила вона в еспанських анналах на дані, що свідчать про покровний зв'язок роду Медина Челі таки із самісіньким Понтієм»¹¹.

Королів подає досить «вибухову» інформацію, яка, зокрема, більше ніде не повторюється. Не пише про це ні сама письменниця, немає й згадки в літературі. Тут можна припустити, що Н.Королева вважала ці дані недостатньо перевіреними, а тому ніколи не говорила і не писала про спорідненість родів. Імовірно, що вона не хотіла міфологізувати і без того схожу на легенду свою біографію. Можливо, що це була своєрідна «PR-акція» В.Королева-Старого,

який прагнув привернути увагу до літературної діяльності Н.Королевої або просто «розкрутити» її літературне ім'я. Однак остання версія також немає достатнього обґрунтування, оскільки В.Королів-Старий писав усе-таки не у Голлівуд, а до свого друга, композитора й диригента – О.Кошиця, який міг лише «прийняти до уваги» таку інформацію, не поширюючи її. Можлива й інша версія. Н.Королева, яка прагнула донести до читача свою правду про римського прокуратора як захисника закону і шукача істини, а не злочинця, хотіла, щоб у свідомості літературної громадськості таке тлумачення його образу пояснювалося не родинними зв'язками, а іншим, об'єктивним поглядом на постать римського прокуратора. «З Пілатом ще гірше, – писала Н.Королева в листі до О.Бабишкіна від 19 вересня 1960 р. – Бо за всяку ціну хочуть у ньому бачити «злочинця з трагедії» (який в опері співає басом!). Я ж студіювала багато матеріалів, і в самій Террогані, в Іспанії, звідки Пілат родом. Був це неуперечний виконувач закону – який би закон не був, але коли це був закон – Пілата не можна було ні підкупити, ні умовити. Навіть його вороги – за його життя називали «Справедливим»¹². Попри всі припущення, причин не довіряти В.Королеву-Старому все-таки немає. А тому інформацію про спорідненість родів Н.Королевої і П.Пілата, мабуть, потрібно прийняти як факт.

Інша дискусійна тема в дослідженнях про Н.Королеву, це місце її народження. М.Васьків, спираючись на неопубліковані матеріали С.Росохи, який «міг спілкуватися з Королевою та її оточенням», вважає, що вона народилася на Волині, «де донья Марія-Клара не прожила довго: вмерла, давши життя донці Наталені-Марії-Стеллі, що лишилася до п'ятилітнього віку у бабуні-литвинки»¹³. Слід думати, що така версія не зовсім відповідає дійсності. Факт свого народження в Іспанії Н.Королева підтверджує у згаданому чеськомовному рукописі, в якому пояснює й походження свого прізвища: «Моя мама [...] була іспанкою, коли на ній женився мій батько. Він переселився до Іспанії і там жив з нею до смерті матері. Після смерті моєї матері він уже не хотів залишатися у Іспанії. У нього на це було багато причин. Мене він не хотів навіть бачити, бо моя мати померла під час мого народження. Батько вирушив у наукову подорож до Африки, потім на Цейлон тощо. Моїм опікуном став дядько Еугенію, материн брат [...]. На мої хрестини до Іспанії приїхала моя бабуся, батькова мати Теофіла Дунін-Борковська, з литовського роду Домонтовичів [...]. Батьки матері давно померли, я їх не знала [...]. Бабуся Теофіла, повністю самотня [...] хотіла бути зі мною. Але й вона померла, коли мені ще не виповнилося й п'яти років. Батько від мене надовго відмовився, а дядько Еугенію вимагав, щоб ім'я роду матері було на першому місці, а батькове на другому, хоча за іспанською традицією батькове ім'я стоїть на першому місці, а материне – на другому»¹⁴. Власне, у наведених рядках Н.Королева дещо розкриває «таємницю» родинних стосунків, але нічого не пише про свою подорож на Волинь. Із наведеного тексту можна зробити й інше, зовсім протилежне припущення – Н.Королева взагалі не залишала Іспанії, а просто перебувала певний час під наглядом своєї бабусі.

Автобіографічна белетристика – так визначають сучасні дослідники літературний жанр, в якому працювала Н.Королева. Одні з них схильні сприймати всі факти, наведені у творах письменниці, як достовірне відображення історії її роду та власного життя; інші ж, навпаки, – пишуть про містифікацію й міфологізацію Н.Королевою своєї біографії

та її генеалогічного древа. Варто відзначити, що сама Н.Королева, як письменниця, була зацікавлена у сюжетній інтризі власних творів, а тому створювала ареал таємничості навколо себе. Це і породжувало різні версії, дискусії і допомагало їй постійно бути у центрі уваги. Та й сама вона інколи суперечила собі, можливо, намагаючись завоювати прихильність українського емігрантського середовища Чехословаччини. Так, в інтерв'ю газеті «Свобода» від 16 вересня 1935 р. Н.Королева зазначала, що «від малих літ» пам'ятає репліки батька, що «рід наш – рід український»¹⁵. Однак у зазначеній чеськомовній передмові до повісті «Шляхами життя» вона стверджує, що батька фактично не знала, бо він відмовився від неї з моменту народження, а, отже, просто не міг впливати на її виховання. Важко сказати, коли письменниця була відвертішою, але не довіряти її висловлюванням наприкінці життя також немає підстав.

Суперечливими є свідчення дослідників та й самої Н.Королевої стосовно знання нею української мови. Так, М.Васьків спростовує свідчення Василя Лева про те, що письменниця почала «вивчати українську мову, саме стародавні вислови», після 1919 р., справедливо зауважуючи, що, напевне, цікавилася нею ще до приїзду до Чехословаччини. Сама ж письменниця у розмові з О.Бабишкіним зауважила, що «на чужині, ставши дружиною українського письменника Королева-Старого, вивчила до того незнану їй українську мову й стала українською письменницею»¹⁶, але у листі до О.Кошиця від 9 листопада 1936 р. згадувала, як ще у дореволюційному Києві відповідала йому українською мовою¹⁷. Отже, слід припустити, що Н.Королева пасивно володіла мовою, можливо знала її лише на побутовому, а не на літературному, рівні.

Наприкінці життя Н.Королева вирішила пролити світло на особливості свого літературного стилю з тим, щоби рецензенти не приписували їй думок, яких у неї не було і не могло бути¹⁸. Зокрема, те, що в літературі називалося містифікацією й міфологізацією вона визначила як вплив на її творчість мавританської та арабської культур. «Мій спосіб оповіді – це [...] читання, яким я захоплювалася в молодості. У цей період мого життя я любила читати мавританських авторів. Я володіла арабською. Мене цьому навчили два мої дядьки – солідні фахівці у згаданій сфері, які арабську мову знали краще за свою рідну іспанську. А мавританські автори, не важливо, історики вони чи ні [...] пишуть інакше, ніж їхні європейські колеги [...] Європа займається лише голими фактами. У маврів завжди історичні події переплетені з поезією, казкою, легендою. І мавританський автор надає цьому стільки ж уваги, скільки й історичним фактам. Для автора-мавританця немає появ і [...] його цікавить усе однаково і він вірить легенді, фантазмагорії так само, як історичним фактам. Мавританець перескакує з факту на факт і не турбується про те, щоб факти були якось пов'язані. Барвіста оповідь плететься, як мавританський орнамент. Так, що це аж утомлює читача, як про це пише французький учений. Мене це не втомлювало. Навпаки, мені це подобалося. Як строкатий орнамент. Я з юних літ призвичаїлася до такого стилю оповіді і, можливо, дещо з того лишилося й у мені, хоча я про це не здогадувалася»¹⁹. Однак, переплітаючи реальність і фантазію, письменниця, мабуть, і сама загубилась у своїх дивовижних світах. Тому так важко відділити життя її героїв від її власного.

Ще однією з недосліджених сторінок життя Н.Королевої є її оточення. За свідченнями В.Королева-Старого та самої Наталени, у Чехословаччині

подружжя жило досить відлюдно: «Два-три приятеля, що не змінились в новій добі»²⁰. Причиною цього насамперед було критичне ставлення української еміграції в Чехословаччині до літературної діяльності Н.Королевої, що своєю чергою сприяло її небажанню йти на контакти зі своїми недавніми опонентами. Навіть нагороди, які отримувала письменниця, не загоїли її душевної рани за «необґрунтовану критику». «Всякі «пташечки поють» хвали Наталі, які ще в минулому році за ті ж «1313» «разделивали под орех», мало не кажучи, що вона й малограмотна, і може оперувати тільки такими глибокими цитатами, як, напр., «Ну, що, як?» – сказав поет. Тепер, як знаєте з газет, зробили її лавреаткою [...], друкують її портрети й несуть всяку «околесину». Та найгірше те, що крім газет, з яких ми більшості не бачимо й бачити не хочемо, пишуть персональні листи з усякими риб'їми словами, а ля «ми горді», «маємо честь» і т. подібні сумнівні речі», – зазначав В.Королів у листі до О.Кошиця від 22 лютого 1937 р.²¹ Мабуть, такого нещирого ставлення до себе Н.Королева не змогла пробачити. Після смерті чоловіка письменниця й зовсім опинилася в ізоляції: «Ось вже 15 років Дружина вмер 10/ХІІ 1941 р. – не голоситься до мене ніхто крім п.[ана] радника [...], що працює на Мельнику у Хемічної Офіри. [...] Живу як Робінзон на безлюдному острові – навіть без «П'ятниці», – зізнавалася Н.Королева у листі до митрополита Іларіона від 15 жовтня 1957 р.²² О.Бабишкін також підтвердив цю інформацію, посилаючись на свідчення самої письменниці. Однак листування Н.Королева все-таки вела.

Одним із респондентів письменниці був митрополит Іларіон. Їх ділові стосунки, імовірно, розпочалися з початку 1920-х рр., коли вони опинилися в еміграції, і поновилися з 1957 р. Першим написав до Н.Королевої митрополит Іларіон. Випробувавши на собі важку долю українського емігранта на тернистих шляхах повоєнної Європи, він у 1947 р. виїхав до Канади. Але як ніхто інший відчував, що таке перебувати у нужді, тому намагався підтримати людей, особливо інтелігенцію. Почувши про скрутне матеріальне становище Н.Королевої, Іларіон відгукнувся листом від 6 жовтня 1957 р. із пропозицією про допомогу. Уже 7 жовтня 1957 р. він звернувся до фонду допомоги Комітету українців у Вінніпегу: «Мене повідомляють із Чехословачії, що там живе в тяжких матеріальних умовах письменниця Наталена Королева, вдова по покійному письменникові Королеву-Старому. Коли можна, сердечно прошу допомогти заслуженій письменниці»²³. А вже у листі від 15 грудня того ж року Іларіон писав Н.Королевій, що комітет надіслав їй харчовий пакунок, зібраний жіночими організаціями.

Листування тривало ще протягом року. Однак 27 жовтня 1957 р. Н.Королева раптово і не досить чемно обірвала його. Справа в тому, що письменниця була католицького віросповідання, а Іларіон – православним митрополитом. Відмовившись сприяти міжконфесійним непорозумінням, Н.Королева повернула Іларіонові надіслані журнали «Віра і культура» з такими словами: «Бо у нас – віра це цілком приватна річ кожного [...] Сперечатися, чия віра «справніша» чи «ліпша» – рішуче нікому не прийде у думку. Ми тут маємо храми всіх визнань: римо-католицькі, євангелічні, [...] навіть православні є у Празі й Карлових Варах (Карлсбад раніше). Усі ці храми чеська влада утримує [...] на свій кошт, платить духівництву всіх віросповідань [...]. Таки ж ми живемо не у IV столітті, де за слово [...] люди нищили один одного, посилали на смерть і т.д. У нас навіть є чернечі ордени [...]. Отже – Ваша американська акція й надія на віру «на Вашу» – у нас тут

цілком незрозуміла. Що ж торкається мене, особисто моїм гаслом є «Рах» («пакс» = спокій, мир). Отож виступати з братньою ворожістю й сіяти її – ніяк не є в моїх правилах»²⁴. Тут, можливо, потрібно зважити на те, що листування громадян було під контролем чехословацької влади. Не бажаючи наражатися на небезпеку, вона перервала кореспонденцію з Іларіоном. Імовірно, до політичних обставин тих років додалися й особисті мотиви. Принаймні, щоб обстоювати ту чи іншу версію, потрібні нові джерела для дослідження.

Отже, відомі документи про Н.Королеву не стільки розкривають, скільки ще більше ускладнюють досліди. На жаль, вони не відображають повною мірою, а, головне, об'єктивно життя письменниці, а, отже, – не можуть слугувати базою для створення її наукової біографії. Насамперед актуальним видається пошук особових документів, і, перш за все, – архіву письменниці, який, слід сподіватися, перебуває в одному з чеських архівів. Звісно, коли йдеться про особовий архів Н.Королевої, то тут можна говорити лише про гіпотезу, а не про достеменний факт, оскільки письменниця з тих або інших причин могла його і не зберегти. Незважаючи на невтішні прогнози щодо існування зазначеного архіву, слід думати, що чеські фонди все ще приховують досі невідомі документи про українську письменницю.

¹ Див.: *Бабишкін О.* Несподіване, щасливе знайомство // *Всесвіт.* – 1993. – №2. – С.176–184.

² *Шевчук В.* Загадковий і манливий світ Наталени Королевої // *Дорога в тисячу років.* – К., 1990. – С.378–384.

³ *Мишанич О.* Дивосвіти Наталени Королевої // *Повернення. Літературно-критичні статті й нариси.* – К., 1997. – С.83–112; *Його ж.* Мрія і любов Наталени Королевої // *Україна. Наука і культура.* – К., 1990. – С.314–319; *Його ж.* Наталена Королева (1888–1966) // *Історія української літератури ХХ ст.: У 2 кн.* – Кн.1: Перша половина ХХ ст. – К., 1998. – С.354–356.

⁴ Наталена Королева. *Бібліографічний покажчик* / Уклад. К.Костишина; наук. ред. О.Мишанич; авт. передм. В.Передерій. – Л., 2003. – 108 с. (Українська бібліографія. Нова серія, ч.12).

⁵ *Листи І.Огієнка до Ковалівської-Королевої див.: Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.* – Ф.1072. – Оп.2. – Спр.41.

⁶ *Буслаєва К.О.* Трансформація античних мотивів і образів у творчості Н.Королевої: Автореф. ... дис. канд. філол. наук. – Дніпропетровськ, 2005. – 19 с.; *Голубовська І.В.* Творчість Наталени Королевої в контексті розвитку української літератури першої половини ХХ ст.: Автореф. ... дис. канд. філол. наук. – К., 2003. – 20 с.; *Остащук І.Б.* Релігійно-філософський дискурс у романах Наталени Королевої: Автореф. ... дис. канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.; *Мельнікова Ю.О.* Романічна проблематика християнського міфу у «*Quid est Veritas?*» («Що є істина?») Наталени Королевої: Автореф. ... дис. канд. філол. наук. – К., 2007. – 20 с.

⁷ *Голубовська І.В.* Письменниця про себе: «Автобіографія» Наталени Королевої // *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І.Франка.* – 2002. – №9. – С.98–100.

⁸ *Васьків М.С.* До проблеми вивчення біографії Наталени Королевої та її творчої самоідентифікації // *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Науковий збірник: Серія філологічна та історична.* – Вип.ІІІ. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С.200–204.

⁹ *Буслаєва К.О.* Указ. праця. – С.4.

¹⁰ Наталена Королева. *Життя і творчість у документах і матеріалах (до 120-річчя з дня народження): Зб. док. / Уклад. та авт. передм. І.Тюрменко.* – К., 2008. – 88 с.

¹¹ Там само. – С.8.

- ¹² *Бабишкін О.* Несподіване, щасливе знайомство // *Всесвіт.* – 1993. – №2. – С.184.
- ¹³ *Васьків М.С.* Указ. праця. – С.201.
- ¹⁴ *Наталена Королева.* Життя і творчість... – С.79.
- ¹⁵ *Омельченкова М.* Наталя Королева // *Свобода.* – 1935. – 16 вересня.
- ¹⁶ *Бабишкін О.* Указ. праця. – С.184.
- ¹⁷ *Наталена Королева.* Життя і творчість... – С.39.
- ¹⁸ Там само. – С.77.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Там само. – С.29.
- ²¹ Там само. – С.44.
- ²² Там само. – С.66.
- ²³ Там само. – С.65.
- ²⁴ Там само. – С.75.

The article is devoted to researching of Ukrainian writer Natalena Koroleva's unstudied life pages and creative activity.